

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC REPORTS

2016-yil 4-son (98)

GUMANITAR FANLAR SERIYASI

Tarix. Falsafa. Sotsiologiya. Filologiya. Pedagogika.
Psixologiya. Iqtisodiyot.

Samarqand viloyat matbuot boshqarmasida ro'yxatdan o'tish tartibi 09-25.
Jurnal 1999-yildan chop qilina boshlagan va OAK ro'yxatiga kiritilgan. Tarix, falsafa, sotsiologiya, filologiya, pedagogika va psixologiya yo'nalishlarida chop qilingan maqolalar doktorlik dissertatsiyalari himoyasida hisobga olinadi.

BOSH MUHARRIR:
BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARLARI:

A. R. XALMUXAMEDOV, f.-m. f. d., professor
A.J.XOLIQOV, k.f.d., dotsent
A. M. NASIMOV, t.f.d., professor

TAHRIRIYAT KENGASHI:

M. X. ASHUROV - O'zFA akademigi
M. M. KAMILOV - O'zFA akademigi

B. J. AXMEDOV - f.-m. f. d., professor
A. S. BEGMATOV - fals.f. d., professor
T. M. MO'MINOV - O'zFA akademigi
X. I. IBRAGIMOV - ped.f.d., professor
X. T. MAMATOV - yu.f.d., professor
U.S. SALIXBAYEV - f.-m.f.d., professor
E. G' G'OZIYEV - psixol.f.d., professor
- «Zarafshon» gazetasi muharriri
F.I. TOSHEV
T. SH. SHIRINOV - tar.f.d., professor
M. Q. QURONOV - ped.f.d. professor
B. O. TO'RAYEV - fals.f.d., professor

GUMANITAR FANLAR SERIYASI
TAHRIRIYAT HAY'ATI:

M.D.DJURAKULOV - tar.f.d., professor
I. M. SAIDOV - tar.f.d., professor
O. M. G'AYBULLAYEV - fals.f.d., dotsent
N. SH. SHODIYEV - ped.f.d., professor
B. Y. YO'LDOSHEV - fil.f.d., professor
Sh. S. SAFAROV - fil.f.d., professor
D. I. SALOHIY - fil.f.d., professor
S. A. KARIMOV - fil.f.d., professor
M. Q. PARDAYEV - i.f.d., professor
M. M. MUXAMMEDOV - i.f.d., professor
B. X. TO'RAYEV - i.f.d., professor
Sh. R. BARATOV - psixol.f.d., professor
B. Q. QODIROV - psixol.f.d., professor
Z. Yu. MUQIMOV - yu.f.d., professor
J. Ya. YAXSHILIKOV - fals.f.d., professor

Koordinator:

A. Sh. YARMUXAMEDOV – f. - m.f.n.

Muharrirlar:

B. S. G'OYIBOV – t.f.n., dotsent
R. TOSHQUVATOVA – fals.f.n., dotsent
N. U. ARABOV – i.f.n., dotsent
H. BERDIYEV – fil.f.n., dotsent
– fil.f.n., dotsent

Obuna indeksi – yakka tartibdagi obunachilar uchun - 5583
tashkilot, korxonalar uchun - 5584

Sulaymanova N.J.	Lokativ sintaksemalarning vositalari va ularning xususiyatlari Means of locative syntaxemes and their peculiarities	119
Yusupova O.S., Umirova S.M.	Badiiy-estetik ifodada shakl va mazmun mutanosibligi The proportionality of form and meaning in the (expression) literary (ethe) aesthetic expression	123
Teshabayeva D.M.	Ommaviy axborot vositalari tilida nutq madaniyatining zamonaviy konsepsiyasi Modern conception of speech culture in the language of mass media	127
Boltakulova G.F.	Bir yadroli gaplar tarkibida temporallik Temporality in the structure of one-member sentences	130
Bumatova A.M.	She'riy tarjimada lingvopoetik birliklar: J.G Bayronning "Zamon" she'ri tahlili asosida Lingvopoetic units of the poetic translation: on the basis of the analysis of the poem of J.G.Byron "To time"	133
PEDAGOGIKA/PEDAGOGICS		
Mamatqosimov J.A.	Kasb-hunar kollejlari o'quvchilarda nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish tizimini takomillashtirishning konseptual muammolari Conceptual problems of formation of the systems of intangible cultural heritage protection at the students of professional colleges	141
O'razboyeva M.Q.	Xudbinlik va aqidaparastlik illatining qayta idrok etilishi Manifestation of egoism and fanaticism	146
Shodiev N. Axmedova Sh. Po'latova M.	Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashni tizimli yondashuv metodi orqali o'rganish Promising environmental education of future teachers by means of a systematic approach	149
Axmedova H.M.	Художественно-эстетический анализ миниатюры Бехзада на внеаудиторных занятиях в педагогических высших учебных заведениях Artistically-aesthetic analysis of miniature of Bekhzad on extracurricular employments in pedagogical higher educational establishments	153
Saydaliyev S. Haqberdiyev B.	Tasviriy san'at va chizmachilik fani vositasida o'quvchilarda dizaynga oid bilimlarni shakllantrish Development of students' knowledge in the field design by fine arts and drawing	157
Asilova G.A.	Davlat tilida og'zaki va yozma muloqotga o'rgatishda ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirish masalalari	160
Zohidova S.R.	Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy ijtimoiylashtirishda umumkasbiy va xususiy-metodik bilimlar integratsiyasining roli The significance of general professional and individual methodological knowledge integration to the professional socialization of the future teachers	165
Hazratqulov M., Nasimova Sh.	Insho vositasida o'quvchilar bilim va tafakkurini rivojlantirish Innovation education and its scientific – methodical sides	170
Akramova Sh.A.	Yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning ijtimoiy pedagogik omillari Social-economic factors of formation of ideological immunity of youth	172
Narmetova Yu.	Tibbiyot muassasalarida faoliyat yurituvchi psixolog kadrlar tayyorlash muammolari The problems of training psychologic staff working at medical establishments	175

samaradorligini oshirishning muhim didaktik talablar va sharoitlar mavjud. Shunday shartlarga asoslangan talablar bilan ta'minlanadigan integratsion yondashuvlar ta'limning barcha sohalarda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Har qanday o'quv fanidan ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim pedagogik shartlari mavjud. Shunday shartlar sirasida, shubhasiz, ta'limning didaktik prinsiplari e'tirof etiladi. Ta'limiy jarayonning kontekstidan, muayyan bosqichdagi ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlardan, shuningdek, o'quv fanlarining xususiyatlari kelib chiqqan holda u yoki bu didaktik prinsiplar qo'llanadi.

Adabiyotlar.

1. Ratter M. Pomosh trudnem detyam. – M 1987.
2. Vinogradov V.M. Metodika fakultativnax zanyatiy po chercheniyu. M., «Prosveshenie», 1999.
3. AbdurasilovS., Nurtaev O'.va boshqalar. Tasviriy san'at. 5-sinf. T., «O'zbekiston», 2015.
4. Raxmonov I. Chimachilik. 8-sinf. T., «O'zbekiston», 2015.

<p>S.Saydaliyev, B.Haqberdiyev ФОРМИРОВАНИЕ У УЧАЩИХСЯ ЗНАНИЙ В ОБЛАСТИ ДИЗАЙНА ПОСРЕДСТВОМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСККУСТВА И РИСОВАНИЯ</p>	<p>S.Saydaliyev, B.Khakberdiyev DEVELOPMENT OF STUDENTS' KNOWLEDGE IN THE FIELD DESIGN BY FINE ARTS AND DRAWING</p>
<p>В статье даны материалы для развития и формирования у учащихся знаний по дизайну и обеспечить неотъемлемость с предметами изобразительного искусства и черчения. В нём приведены конкретные графические примеры и методические указания для уроков по изобразительному искусству и черчения.</p> <p>Ключевые слова: изобразительное искусство, черчения, пространство, форма, конструкция, светотень, внедрение, преимственность, эффективность, графическая грамотность.</p>	<p>Materials on development and formation in pupils knowledge of design and ensuring inherence with objects of the fine arts and drawing are given in article. It includes specific graphical examples and methodical instructions for lessons of the fine arts and drawing.</p> <p>Keywords: graphic arts, drawing, prospect, space, the form, design, introduction, receivership, efficiency, graphic literacy.</p>

UDK: 4; 4 O'z; 37

DAVLAT TILIDA OG'ZAKI VA YOZMA MULOQOTGA O'RGATISHDA TA'LIM JARAYONINI SHAXSGA YO'NALTIRISH MASALALARI

G.A.Asilova

O'zbekiston Respublikasi Davlat Bojxona Qo'mitasi Oliy harbiy bojxona instituti, dotsent
 E-mail: gul_0407@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi-talabalar orasidagi hamkorlikning jihatlari to'g'risida fikr yuritilgan. Rus guruhlarda o'zbek tilini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi asosida o'qitish xususiyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiyalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, davlat tili ta'limi, interfaol usullar.

O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturida "Inson, uning har tomonlama uyg'un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarishning sharoitlari va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy hulq-atvorning andozalarini o'zgartirish respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi" ekanligi alohida ta'kidlab o'tilgan [1; 19]. Shu bois zamonaviy pedagogik jarayon ta'limni o'quvchi-talabaning shaxsiga yo'naltirish tamoyili asosida tashkil qilishni taqozo etmoqda. Til ta'limida pedagogik va axborot texnologiyalari yosh avlod vakillarining egallayotgan bilimlari chuqur va mustahkam bo'lishiga qaratilib, ularni mustaqil izlanishga, qo'shimcha adabiyotlardan foydalanishga, lingvistik materiallarni qiyosiy tahlil qilish va ular asosida xulosa chiqarishga o'rgatadi. Bunda an'anaviy ta'limdagi kabi tayyor bilimlarni egallashga emas, balki shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim

olishi va tarbiyalanishiga shart-sharoit yaratilmoqda, buning natijasida o'quvchi-talabalar ta'lim jarayonining eshituvchi passiv obyektidan faol subyektiga aylandilar.

Ma'lumki, uzoq muddat davomida o'qituvchi ta'lim jarayonining faol subyekt sifatida, o'quvchi yoki talaba esa ana shu jarayonning passiv obyekt sifatida faoliyat yuritib keldi. Xususan, rus tilida ta'lim oluvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda ko'p yillar davomida hukmronlik qilgan reproduktiv, ya'ni berilgan matnni qayta hikoya qilish, so'zlab berish, tayyor suhbat matnini rollarga bo'linib o'qish va so'zlab berish usuli o'quvchi-talabalarning olgan bilimlarini amalda mustaqil qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga, xususan, monologik nutqning shakllanishiga to'sqinlik qildi. Endilikda ta'lim metodlariga jiddiy e'tibor berish hozirgi kun talabiga aylandi: respublikamizda ta'lim sohasida amalga oshirilgan tub islohotlar nafaqat darsliklardagi mashq va topshiriqlarni tubdan o'zgartirishni, balki o'quvchi va talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan yangi pedagogik texnologiyalarni darslarga tatbiq etish zaruriyatini ham keltirib chiqardi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'qituvchining e'tiborini ta'lim oluvchilarning shaxsiga qaratadi. U nafaqat o'quvchi-talabaning aqliy, ruhiy, estetik, ijodiy jihatdan ma'naviyatli shaxs sifatida rivojlanishi, balki unda fuqarolik mas'uliyati shakllanishiga yordam beradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning maqsadi shaxsning tanlash, o'z hayoti va faoliyatiga baho bera olish, hayot mazmunini izlash, ijod qilish, mas'uliyatlik kabi xususiyatlarini to'laqonli rivojlantirish uchun sharoit yaratib berishdan iborat.

Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayoni ishtirokchilari oldiga bir qator shartlar qo'yadi, masalan:

- tadqiqotchilik (izlanish) tafakkurini rivojlantiruvchi individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish;
- guruhlar uchun suhbat va kasbiy-rolli o'yinlar asosida mashg'ulotlar tashkil qilish;
- o'quv materialini talabalar tomonidan bajariladigan tadqiqot loyihalari metodini amalga oshirishga yo'naltirish.

Ta'limni shaxsga yo'naltirishda o'qituvchi va talabalarning aniq maqsadga erishishlariga qaratilgan birgalikdagi faoliyati muhim rol o'ynaydi. Bu o'quv materialini nazariy va amaliy jihatdan o'zlashtirish yo'llarini belgilab olishni taqozo etadi. O'qitish metodlari o'qituvchi va talaba faoliyatining qaysi yo'nalishda borishi, shaxsga yo'naltirish jarayonini qanday tashkil etish kerakligini belgilab beradi. Bugungi kun o'qituvchisi har bir dars mashg'ulotiga tayyorgarlik ko'rar ekan, o'z oldiga darsni qanday tashkil etish kerak, aynan shu mavzuni yoritishda qaysi didaktik materialdan qay tarzda foydalanish kerak, qaysi metodlardan foydalanish samara beradi, degan savollarni qo'yadi. Bilamizki, mavzu bo'yicha ko'zda tutilgan ta'limiy-tarbiyaviy maqsadlarga erishishda o'qituvchining o'z mutaxassisligi doirasidagi chuqur bilimi, intellektual salohiyatining o'zi etarli emas. Pedagog, shuningdek, o'z tajribasi hamda o'z g'alar tajribasiga suyangan holda dars o'tish metodlari ustida ham jiddiy bosh qotirishi kerak.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar dars jarayonida bir qancha turli metodlardan foydalanishni taqozo qilmoqdaki, ushbu metodlarning to'g'ri qo'llanishi mashg'ulotning ilmiy-nazariy samaradorligini oshiradi, o'quvchi-talabalarni aqliy va ilmiy jihatdan faollashtiradi. Turli xil pedagogik vaziyatlarda o'qituvchi va o'quvchi-talabalarning faoliyati hamda fikrlarining o'zgarib, almashinib turishi, albatta, dars metodlarini o'zgartirishga ham sabab bo'ladi. Bu pirovard natijada o'qituvchini har bir darsni boshqalariga o'xshamagan shaklda, o'ziga xos tarzda tashkil etishga undaydi va o'quvchi-talabalarda ushbu fanga qiziqish, yangiliklarni ilg'ab olishga intilish hissini uyg'otadi.

Ayniqsa oliy ta'lim bosqichida zamonaviy o'qitish metodlari – intellektual metodlar, innovatsion texnologiyalardan foydalanish talabalarning mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarining rivojlanishiga, ularning yetuk mutaxassis bo'lish uchun zarur kasbiy fazilatlariga ega bo'lishlariga ko'maklashadi.

Kadrlarni ushbu tamoyillarga amal qilgan holda tayyorlab borish ta'limning quyi bosqichlarini yuksak pedagogik mahoratga ega pedagoglar, o'z sohasining bilimdon kadrlari bilan ta'minlashga yordam beradi va bu o'z-o'zidan ta'lim sifatining yaxshilanishiga, uning samarasini oshirishga olib keladi. Chunki umumta'lim maktabida fan asoslari o'rganilsa, oliy ta'limda zamonaviy fanlar o'rganiladi va ixtisoslik bo'yicha ta'lim beriladi. Shuning uchun ham oliy ta'lim muassasasida qo'llanadigan o'qitish metodlari faqatgina bilimlarni yetkazish va anglash usullari emas, balki

fan taraqqiyoti jarayoniga tobora kirib borish, uning metodologik va g'oyaviy asosini ochish usullari hamdir. Demak, ta'lim metodi – o'qituvchi va talabalarning o'quv jarayonining majmuaviy vazifalarini yechishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyati usuli bo'lsa, ta'lim metodikasi muayyan o'quv predmetini o'qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimini tavsiflaydi. Shu bilan birga, ta'lim jarayonining o'zgaruvchan tizim ekanligini unutmagan holda, uni quyidagi ikki qismga bo'lish mumkin:

- o'qituvchi bilan talabalar hamkorligi;
- talabalarning o'zaro bir-birlari bilan hamkorligi.

O'qituvchi bilan talabalarning hamkorligi o'qituvchining talabalarga ko'rsatadigan yordamidan boshlanadi. U asta-sekin faollashib, ikki tomonning o'zaro hamkorlik pozitsiyasiga aylanadi. Talabalarning o'quv faniga qanchalik ixlos qo'yishi o'qituvchining mana shu hamkorlikni yarata bilish mahoratiga bog'liq. O'qituvchi bilan talabalarning o'quv faoliyatidagi muhitni to'g'ri uyushtirish talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi, ularni butun kuch va g'ayratlarini sarflashga undaydi. Ijodiy topshiriqlar hamkorlikda bajarilgandagina bilimlarni o'zlashtirish samarali bo'ladi. O'qituvchining o'rganilayotgan fan bo'yicha qaysidir bir ma'lumotga aniqlik kiritish paytida talabalarga yordam so'rayotganday murojaat qilishi hamkorlik faoliyatini yanada chuqurlashtiradi.

Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimining yaratilishi nafaqat ta'lim mazmunining yangilanishi, balki fanlar o'quv dasturlari mazmunini uzviylashtirish va optimallashtirish, shu asosda darsliklar va uslubiy qo'llanmalar yaratishni, ta'lim shakli, metod va vositalarini ham tubdan o'zgartirish, o'quvchi va talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan noan'anaviy dars usullarini keng tatbiq yetish zaruriyatini ham keltirib chiqardi. Xususan, keyingi yillarda ta'limda interfaol usullar yordamida o'quvchi-talabalarning mustaqil fikrlash faoliyatini rivojlantirish, ularning o'qituvchi bilan hamkorligini yo'lga qo'yish orqali o'quv materialini mustaqil o'zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratishga jiddiy e'tibor qaratildi.

Interfaol usullar talabalarda mustaqil fikrlash, izlanuvchan, tashabbuskor bo'lish ko'nikma-malakalarini shakllantirish, ularning ichki iqtidorini yuzaga chiqarish, o'z fikr-mulohazalarini tortinmay bayon eta olishlariga yordam beruvchi omillardan biridir. Interfaol so'zi lotincha "*inter act*" birikmasidan (bunda *inter* – o'zaro, birgalikda; *akt* – faoliyat ma'nolarini anglatadi) o'zlashgan "interaktiv" atamasining kalkasi asosida yuzaga kelgan [2; 83]. "*Interfaollik* – bu kommunikativ maqsadga erishishga yo'naltirilgan nutqiy faoliyat, ushbu faoliyat natijalarining nutqiy vositalar bilan birlashishi, muvofiqlashishi va bir-birini to'ldirishidir" [3; 27]. Interfaol usullar qo'llanilganda, talabalar o'qituvchi boshchiligida kichik guruhlarga bo'linib yoki juft holda ishlash orqali muayyan bilimlarni mustaqil o'zlashtiradilar. Topshiriqlarning guruh a'zolariga teng holda berilishi talabalarning boshqalardan orqada qolmaslikka, o'z bilimi, iqtidorini namoyish qilishga intilishini kuchaytiradi, ularning tashabbuskorligini, jamoa bo'lib ishlash, hamkorlik tuyg'ularini orttiradi. Ko'pchilik o'qituvchilar interfaol metodlarni qiziqarli bo'lgani uchun qo'llaydilar, ularning shu jihatiga ko'proq ahamiyat beradilar. Chindan ham interfaol usullar o'quv mashg'ulotlarining qiziqarli bo'lishiga yordam beradi, biroq ta'lim jarayoni uchun qiziqarlilikning o'zi kifoya qilmaydi. Ayrim tadqiqotlarda ta'kidlanganidek, "Qiziqarlilik – interaktiv metodlarning bitta belgisi, xolos. U asosiy belgi ham emas. Interfaol usullar ta'limning har qanday ilg'or metodlari kabi kamroq vaqt, kuch va resurs sarflab, ko'proq didaktik samaraga erishishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir" [4; 7].

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining turlari borasida G.Selevkoning tadqiqotlari diqqatga sazovor bo'lib, olim tomonidan 100 ga yaqin mustaqil pedagogik texnologiyalar tasniflangan [5]. Shuningdek, pedagogik texnologiyalar tadqiqi V.P.Bespalko [6], V.V.Klarin [7], V.M.Monaxov [8] va boshqalarning asarlarida aks ettirilgan. Xususan, "*ta'lim texnologiyasi*" (ingl. "an educational technology") iborasi ta'lim jarayonini yuksak mahorat bilan san'at darajasida tashkil etish to'g'risidagi ta'limot sifatida talqin etiladi. Aynan "texnologiya" termini va uning "o'qitish texnologiyasi", "ta'lim texnologiyasi", "ta'limda texnologiya" kabi shakllariga pedagogik adabiyotlarda 300 dan ortiq ta'riflar berilgan. Masalan, quyidagi ta'rifda texnologiyaning mavjud sifatleri sanab o'tilgan: "*Texnologiya* – san'at, mahorat, ko'nikma, metodlar yig'indisi, muayyan holatni o'zgartirishga xizmat qiluvchi jarayon; inson faoliyati va tafakkuri bilan bog'liq bo'lgan madaniy tushuncha; texnik jihatdan ahamiyatli sifat va qobiliyatning intellektual qayta ishlanishi; qandaydir jarayonni amalga oshirish metodlari haqidagi bilimlar yig'indisi; amaliyotga joriy qilinishi talab etilayotgan ma'lum bir pedagogik tizim loyihasi. "*Pedagogik texnologiya*" tushunchasi esa ta'lim texnologiyasining joriy

etish taktikasini ifodalaydi va “o‘qituvchi – pedagogik jarayon – tahsil oluvchi” funksional tizim qonuniyatlariga tegishli bilimlar asosiga quriladi” [9; 16]. YUNESKO tashkiloti tomonidan pedagogik texnologiya tushunchasiga 1986-yilda quyidagicha ta’rif berilgan: “*Pedagogik texnologiya – ta’lim modellarini optimallashtirish maqsadida, inson va texnika resurslari va ularning o‘zaro ta’sirini hisobga olgan holda, butun o‘qitish va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini yaratish, qo‘llash va aniqlash tizimidir*” [10]. YUNESKO qoshida tashkil qilingan Ta’limni rivojlantirish masalalari bo‘yicha Xalqaro Komissiya zamonaviy texnologiyalarga ta’limni modernizatsiyalashda harakatlantiruvchi kuch deb baho berdi.

Fikrimizcha, turli ilmiy-metodik manbalarda pedagogik texnologiyalarga berilgan ko‘plab ta’riflardan quyidagisi bugungi kunda amalda qo‘llanayotgan ta’lim texnologiyalarining mohiyatini nisbatan to‘liqroq ochib beradi: “*O‘quv jarayonidagi pedagogik texnologiya – bu aniq ketma-ketlikdagi yaxlit pedagogik jarayon bo‘lib, o‘quvchining ehtiyojidan va texnik imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo‘naltirilgan, oldindan puxta loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir... Pedagogik texnologiyaning asosiy belgilari: loyihalashtirish, amalga oshirish, kafolatli natija*” [11; 12]. Demak, mazkur texnologiyalarni talabalarni bo‘lajak kasbga yo‘naltirish jarayonida ularning qiziqishlari, ehtiyojidan kelib chiqib, qo‘llanadigan samarali usullar deyish mumkin.

Kasbga yo‘naltirish borasida rus guruhlarida o‘zbek tili ta’limining mazmuni va maqsadlari qanday metodlar asosida amalga oshirilayotgani muhim ahamiyatga ega. O‘zbek tilini o‘qitish metodlarini ularning qo‘llanishidagi mushtarak xususiyalar, o‘qitish maqsadi, idrok etish-bilish faoliyati xarakteriga ko‘ra an’anaviy, retseptiv, reproduktiv, interfaol, ijodiy, qisman ijodiy (evristik), muammoli bayon qilish, loyihalashtirish, tadqiqiy kabi turlarga bo‘lish mumkin. Ta’lim jarayonining o‘qituvchi va talabalarining teng munosabatlaridan tashkil topgan ikki tomonlama xarakterga ega ekanligini nazarda tutib, uni boshqarishda o‘qituvchidan ta’limni to‘g‘ri tashkil etish, ta’lim maqsadlarining amalga oshirilishi va ta’lim natijalari uchun mas’uliyat talab qilinadi. Ammo bu, ta’lim o‘qituvchining to‘la hukmronligi ostida amalga oshiriladigan jarayon, deyishga asos bo‘la olmaydi. Ta’lim jarayoni talabalarining fan asoslarini o‘zlashtirishlariga oid mexanizmga bo‘lib qolmasdan, balki shaxsning umumiy ijtimoiy-madaniy qobiliyatlarini tarkib toptirishga ham qaratilishini unutmazlik lozim. Hozirgi davr o‘qituvchi va talabalarining o‘zaro hamkorlik munosabati yordamida ijobiy natijaga erishishini talab qilmoqda.

O‘zbek tili darslarida o‘quvchi-talabalarlarning mustaqil faoliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan interfaol usullardan foydalanish ularning pedagog bilan hamkorlikdagi faoliyat vositasida o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishga asos bo‘ladi. Ayni vaqtda bir qator interfaol pedagogik usullarning har bir ta’lim bosqichida, ketma-ket har bir mavzuda qo‘llanayotganini kuzatish mumkin. Fikrimizcha, ta’lim samaradorligini oshirish uchun interfaol usullar o‘quvchi-talabalarining psixologik va fiziologik xususiyatlari, bilim darajasidan kelib chiqib qo‘llanishi hamda bosqichdan bosqichga murakkablashtirib borilishi kerak. Bunda o‘qituvchi tomonidan biror texnologiya ko‘r-ko‘rona emas, balki ta’lim metodlari va dars shakllarini fan va mavzuning o‘ziga xos jihatlari, pedagogik va psixologik shart-sharoit, o‘quvchi-talabalarining yoshi, hayotiy ehtiyoj va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda tanlab qo‘llanishi muhim. Jumladan, o‘zbek tilini o‘qitishda ta’limning ilk bosqichlarida ko‘proq narsa-buyumlarning o‘zini yoki tasvirini ko‘rsatish metodidan, o‘rta va yuqori sinflarda turli jadvallar, chizmalardan, audio va video lavhalardan foydalanish maqsadga muvofiq. O‘rta maxsus va oliy ta’limda slaydlar, kompyuter, Internetdan yanada kengroq foydalanish ijobiy natija beradi.

Ta’lim shakli, vositalari, metodlari sinfdan sinfga, bosqichdan bosqichga o‘tgan sari oddiydan murakkabga qarab o‘stirib borilgandagina uning sifat samaradorligi ortib boradi. Fikrimizga rus guruhlarida davlat tili ta’limi metodikasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar misol bo‘la oladi. Jumladan, tadqiqotchi S.Adilova tomonidan o‘zbek tili fanini o‘qitishda mashg‘ulotlarnikompyuter vositasida tashkil etishning nazariy asoslari ishlab chiqilgan, bir qator mavzular bo‘yicha elektron ishlanmalar, elektron darslikka kiritilishi mumkin bo‘lgan ta’limiy dasturlar ssenariylari va loyihasi berilgan [12]. Shuningdek, N.Umarova tomonidan elektron ta’limiy ishlanmalar yordamida talabalarining o‘zbekcha yozma nutqini o‘stirish tamoyillari, mazmuni va usullari, ta’limda multimedia va slaydlar turkumi, Internetdan foydalanish masalalari tadqiq qilingan [13].

Afsuski, bu kabi elektron dasturlarni o'zbek tilini o'qitish uchun yaratish borasida hanuzgacha sustkashlikka yo'l qo'yilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 28-maydagi "Malakali pedagog kadrlar tayyorlash hamda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini shunday kadrlar bilan ta'minlash tizimini yanada takomillashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorida ushbu tizimda o'quv jarayoni tegishli darajada tashkil qilinmayotganligi, mashg'ulotlar asosan an'anaviy ta'lim uslublariga tayangan holda o'tkazilayotganligi, zamonaviy ilg'or pedagogik va yangi kompyuter, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, Internetning ta'lim jarayoniga sust joriy etilayotganligi ta'kidlab o'tilgan [14]. Qarorda aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirish, ta'lim muassasalarini kasbiy tayyorgarlikka ega, zamonaviy fikrlovchi kadrlar bilan ta'minlashga, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayoniga keng tatbiq etishga alohida e'tibor qaratish belgilab qo'yilgan.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy axborot texnologiyalari ko'magida tilni o'rgatish jarayonining naqadar muhimligi, ushbu jarayonni individuallashtirish va real muloqotga yo'naltirish imkoniyatlari yuqori ekanligini unutmash lozim. Kompyuterlarning hozirgi vaqtda ta'limning ajralmas qismiga aylanishi har bir ta'lim muassasasida Internet tarmog'iga ulangan til o'rgatuvchi kompyuter sinflarining jihozlanishini talab qilmoqda. Bu jarayonda kompyuter muloqot kompetensiyasining shakllanishini ta'minlash vazifasini bajaradi, ya'ni, birinchidan, ta'lim va nazoratni suhbat (ikki tomonlama muloqot) rejimida amalga oshiradi; ikkinchidan, grafika, multiplikatsiya va video yordamida real nutqiy vaziyatlarni modellashtiradi va shu tariqa til muhiti bilan aloqa yaratishga ko'maklashadi; uchinchidan, nutqiy vaziyatdan suhbat jarayonida rag'bat, jarayon sifatida foydalanish imkonini beradi; to'rtinchidan, kompyuter aloqa tarmoqlari orqali o'rganilayotgan tilda muloqot yuritilishini ta'minlaydi. O'quv material bilan mustaqil ishlashda kompyuterlarni qo'llash vaqtini chegaralamaydi hamda subyektiv omillarni istisno qiladi. Nazoratning kompyuter vositalari esa mustaqil ishning samarasini oshirishga, natijalarni olishning tezligini, baholashning obyektivligini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi / Oliy ta'lim me'yoriy hujjatlar to'plami, 1-qism. – Toshkent: Sharq, 2001.
2. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий. – Москва: ЗАО "ИКАР", 2009. – 448 с.
3. Til ta'limida audiovizual vositalar / O'quv-metodik qo'llanma / M.To'xtamirzaev tahriri ostida. – Toshkent: Ziyo, 2002. – 86 b.
4. Rajabova I.R. Kasb-hunar kollejarida adabiyot asarlari samaradorligini oshirishda interfaol usullardan foydalanish yo'llari: Ped. fan. nom. ... dis. avtoreferati. – Toshkent, 2011. – 28 b.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии/Учебное пособие. – Москва: Народное образование, 1998. – 256 с.
6. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва: Просвещение, 1989. – 231 с.
7. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: анализ зарубежного опыта. – Москва: Педагогика, 1989. – 132 с.
8. Монахов В.М. Педагогическая технология обучения//Педагогический вестник. – Москва, 1996. – №7. – С.1-6.
9. Pedagogik texnologiya: Zamonaviy ilmiy-nazariy asosi. – Toshkent: Ishonch M.S., 2008. – 186 b.
10. Ta'lim texnologiyalari // Multimedia.uz /
11. Ishmuxamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2013. – 279 b.
12. Adilova S.A. O'zbek tili mashg'ulotlarini kompyuter texnologiyalari vositasida tashkil etish (oliy ta'lim muassasalari rusiyazabon guruhlarida): Ped. fan. nom. ... dis. – Toshkent, 2004. – 152 b.
13. Umarova N.Z. Talabalarning o'zbekcha yozma nutqini o'stirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish metodikasi (texnika oliy o'quv yurtlarining rusiyazabon guruhlarida): Ped. fan. nom. ... dis. – Toshkent, 2007. – 133 b.
14. Malakali pedagog kadrlar tayyorlash hamda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini shunday kadrlar bilan ta'minlash tizimini yanada takomillashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida /

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1761-son qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2012 y., 22-son.

Г.А.Асилова

**ВОПРОСЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
НАПРАВЛЕННОСТИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В
ОБУЧЕНИИ УСТНОМУ И
ПИСЬМЕННОМУ ОБЩЕНИЮ НА
ГОСУДАРСТВЕННОМ ЯЗЫКЕ**

В статье рассматриваются аспекты взаимодействия между преподавателем и обучающимися в процессе использования современных педагогических технологий. Проведен анализ особенностей личностно-ориентированного подхода к обучению узбекскому языку в русскоязычных группах.

Ключевые слова: процесс обучения, педагогические технологии, личностно-ориентированное обучение, обучение государственному языку, интерактивные методы.

G.A.Asilova

**THE ISSUES OF PROFESSIONAL
ORIENTATION OF EDUCATIONAL
PROCESS IN TEACHING ORAL AND
WRITTEN COMMUNICATION IN THE
NATIONAL LANGUAGE**

The article examines aspects of interaction between teacher and learners in the process of using modern pedagogical technologies. It was analyzed the peculiarities of application of personality-oriented approach in teaching the Uzbek language in Russian groups.

Keywords: process of learning, pedagogical technology, personality-oriented education, learning the state language, interactive methods.

UDK: 377.4

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI KASBIY IJTIMOYILASHTIRISHDA UMUMKASBIY VA
XUSUSIY-METODIK BILIMLAR INTEGRATSIYASINING ROLI**

S.R.Zohidova

Samarqand davlat universiteti, katta ilmiy xodim-izlanuvchi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada bo‘ljak o‘qituvchilarni kasbiy ijtimoiylashtirishda umumkasbiy va xususiy-metodik bilimlar integratsiyasining roli, bo‘ljak o‘qituvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi mazmunini integratsiyalashning darajalari, ularning pedagogik amaliyot jarayonida o‘z tatbiqini topishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy ijtimoiylashtirish, umumkasbiy fanlar, xususiy-metodik bilimlar.

Jamiyatning barcha sohalarida olib borilayotgan tub islohotlar O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni hamda «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» talablari asosida shakllangan uzluksiz ta’lim tizimining barcha bosqichlarida faoliyat yurituvchi ta’lim mussasalari rivojini ta’minlovchi yangi konsepsiyaning yaratilishi uchun zamin bo‘ldi. Mazkur konsepsiya uzluksiz ta’lim tizimi hamda ta’limini insonparvarlashtirish pedagogika fani va amaliyoti oldida turgan asosiy vazifa ekanligini ko‘rsatadi. Mazkur vazifaning dolzarbligini ta’kidlab, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov quyidagicha fikrni bayon etadi: «Xalqimizning boy intellektual merosi hamda umuminsoniy qadriyatlarini asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalar darajasida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimining yaratilishi, O‘zbekistonni rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi»[1].

Zamonaviy pedagogika fanining asosiy muammosi – mavjud ta’lim paradigmasining obyektiv asoslari va ularning rivojini ta’minlovchi qonuniyat mohiyatini ochib berishdan iboratdir. Mazkur o‘rinda, insoniyatning yangi bilimlar hamda fikrlash mezonlariga tayanuvchi yangi paradigmani yaratish zaruriyati namoyon bo‘lib, u mazmun, metod, tashkiliy mezonlari hamda kadrlar ta’minoti kabi jihatlarni keng ko‘lamda aks ettiruvchi ta’lim muammolarini alohida dolzarb masala sifatida oldingi o‘ringa olib chiqishini ko‘rsatadi.

Ta’lim paradigmasi (yunoncha *paradigma* – misol, namuna) mohiyatini yangilash zaruriyati qanday omillar bilan izohlanadi?

Insoniyat tarixining mavjud bosqichi mohiyati ijtimoiy madaniyatning zamonaviy sivilizatsiya, taraqqiyot keltirib chiqargan muammolar ta’sirida yana bir bor tarixiy sinovdan o‘tayotganligi